

Краёвая партыя Літвы і Беларусі¹

Канстанцыя Скірмунт

Зноў прагучаў красамоўны голас Аляксандра Лядніцкага*, які прапанаваў нам лозунг краёвага гуртавання (“Kurjer Litewski” № 41).

Краёвая ідэя, ідэя агульнага палітычнага жыцця Літвы і Беларусі, у згодзе народаў і сацыяльных класаў, ізноў заблішчала нам прамнем агульнага вогнішча, якое паволі... распальваецца. Яно некалі добра палала ў даўняй нашай Літве, збіраючы да свайго цяпла літоўца, русіна (Rusin) і паляка. Як мінулае, так і будучыня заклікаюць, каб запаліць гэтае вогнішча наноў. І няхай ніхто не думае, што пажаданае і патрэбнае краю *палітычнае* яднанне Літвы і Беларусі будзе перашкаджаць свабоднаму развіццю асобных асяродкаў *нацыянальных культур*. Агульнакраёвая палітыка і развіццё нацый, якім належыць гэты край – гэта розныя сферы, аднак у складаным жыцці сучасных грамадстваў яны выдатна спалучаюцца палітычна. Гаворка вядзецца пра адно – каб у гэтым супольным жыцці можна было сказаць: *justitia est ejus fundamentum*.²

Ідэя аб’яднання краёў і народаў, якія раней складалі адно палітычнае цэлае ад Балтыкі да Прыпяці; ідэя, якая прадугледжвае, як гэтага вымагае дух новых часоў, прававую роўнасць класаў і грамадзянскасць народа, нарадзілася, а хутчэй адраділася ў нас разам з першым вясным паведам свабоды. *Палітычна* яе падняў Раман Скірмунт* (“Kurjer Litewski”, восень 1905 г.), *рэлігійна-палітычна* – віленскі біскуп Эдвард Роп*, стваральнік Канстытуцыйна-каталіцкай партыі*; палітычна і *грамадска* ўздымае цяпер Аляксандр Лядніцкі, ініцыятар Саюза аўтанамістаў* у першай Думе. А калі зірнуць на гэтую ідэю з нацыянальнага пункту погляду, то сярод трох нашых братніх народаў мы не знойдзем асобы высокага інтэлекту, вольнай ад хваробы нацыяналізму,

¹ Перакладзена паводле: Futurus [Skirmuntt, Konstancja] (1907). “Stronnicstwo Krajowe Litwy i Białejrusi”, Kartki polityczne ze spraw krajowych poruszonych w prasie wileńskiej 1905–7 r. Przedruki z “Kurjera Litewskiego” i “Vilniaus Žinios”. Warszawa: Druk. i lit. Jana Cotty, Kapucyńska 7: 69–78.

² Правасуддзе – аснова дзяржавы (лац.). – *Заўвага перакладчыка.*

якая не прагнула б гэтага адзінства ці была б супраць яго. Публічныя галасы ў гэтым кірунку ўвесь час гучалі на працягу мінулага года.

Ці павезлі з сабой нашыя новыя дэпутаты ў другую Дзяржаўную думу ідэю лучнасці Літвы і Беларусі ва ўсіх магчымых сферах? Гэта пакажа іхняя далейшая дзейнасць. Але трохнацыянальнае грамадства засталася дома, і працы для яго назапасілася цэлыя горы. Нашая дзейнасць не разыдзецца ў розных кірунках, не знікне ў згубных спрэчках тады, калі яна будзе аб'яднаная адной вялікай мэтай і праграмай *Краёвай партыі*.

Калі мы самі збіраемся спрычыніцца да нашага лёсу і яго паляпшэння, то тады настаў час такой партыі.

Над фармаваннем ідэі, выражэннем якой мае стаць палітычная партыя, якая аб'яднала б у сабе ўсё станоўчае, што ёсць у краі, працуе ўсё грамадства, і праграму для яе яно піша само. Але ўперадзе грамадства павінны ісці асобы, у якіх гэтая ідэя сканцэнтравалася мацней і патрабуе агучвання. Такія асобы ўжо, як мы вышэй адзначылі, выказаліся, і ім неабходна гаварыць і цяпер, як спявае саліст перад харавой партыяй.

Краёвая партыя павінна пакласці сабе ў аснову:

Забеспячэнне *грамадзянскіх* правоў усім грамадскім адзінкам, нягледзячы на нацыянальнасць, веравызнанне і пол. *Ідэйнае* ўсведамленне ўсіх здольных і дзейных індывідаў дзеля супольнай *краёвай* працы.

Імкненне да аб'яднання Літвы і Беларусі з Палессем у *аўтаномную адзінку (całostka samorządna)* з агульным палітычным цэнтрам у Вільні і культурна-аўтаномнымі цэнтрамі ў Коўне ды Менску.

Перадачу гэтых памкненняў нашым дэпутатам у Думе, каб яны заявілі пра іх пры першым спрыяльным збегу палітычных абставінаў, і прыгатаванне глебы для гэтага ў краі.

Рамкі *тэрытарыяльнага самакіравання*, якія не выходзяць за межы агульных дзяржаўных правоў, акрэсліў у добрыя часы сам урад,³ і толькі гэтыя шырокія межы могуць забяспечыць патрэбы народаў нашага краю, якія імкнуцца да больш поўнага жыцця. Выступаючы

³ Відаць, маецца на ўвазе тэрытарыяльнае самакіраванне ў выглядзе земстваў, якое было ўведзена ў цэнтральных губернях Расіі яшчэ ў 1864 годзе, у выніку так званых вялікіх рэформаў, але заходнія губерні не былі ім ахопленыя. Толькі ў 1903 годзе было выдадзена асаблівае “Палажэнне аб кіраванні земскай гаспадаркай у губернях Віцебскай, Валынскай, Кіеўскай, Менскай, Магілёўскай, Падольскай”, якое ўводзіла земскія ўстановы ў пералічаных губернях, але ў абмежаваным выглядзе (у Віленскай, Гарадзенскай і Ковенскай губернях земствы ўвогуле не ўводзіліся). На ўсе 9 заходніх губерняў паўнаўвартаснае земскае самакіраванне было распаўсюджана толькі ў 1912 годзе. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

супраць надання на нашых землях нацыянальных аўтаномій, урад, у прынцыпе, не выступае супраць тэрытарыяльнага самакіравання, адпаведна, і супраць самакіравання для Паўночна-Заходняга краю. Таму мы тым больш павінны прасоўваць гэтую ідэю ў Думе. Застаецца нам толькі чакаць адпаведнага моманту для абвяшчэння гэтага патрабавання. Развіць яго і знайсці падтрымку ў Коле дэпутатаў Літвы і Русі* ды ва ўласным нашым грамадстве.

Далей асновай тэорыі і ідэалу Краёвай партыі бачацца наступныя прынцыпы: з Краёвай партыі павінен быць выдалены ўсялякі *нацыяналізм* як *матывацыя дзеяння*. Матывы Краёвай партыі – большыя і шырэйшыя. Гэта наколькі магчымае шчасце і дабрабыт усіх народаў, якія жывуць у нашым краі. Таму ў Краёвую партыю не ўвойдуць ні ўсепалыкі (*wszepocholacy*), ні ўселітоўцы (*wszelchlitwiny*), ёй не дапамогуць ні габрэі-сіяністы, ні расійцы-русіфікатары. У партыі ёсць месца для патрыётаў, але няма яго для нацыяналістаў ці прыхадняў.

Чалец Краёвай партыі дзейнічае падвойным чынам. Як прыналежны да свайго народа, хай нават і да нацыянальнай арганізацыі, ён рупліва працуе над яго культурным развіццём і жыццём. Але як чалец Краёвай партыі ён пільна сочыць, каб ягоны народ не парушаў традыцыйныя і грамадзянскія правы братніх народаў, якія забяспечваюць развіццё ўласнай індывідуальнасці, і такім чынам вядзе агульнае жыццё краю да гармоніі.

Асновай Краёвай партыі павінен быць як мага больш шырокі, здаровы *дэмакратызм*. Слушна кажа А. Лядніцкі, што мы, адукаваны клас, з'яўляемся ў нашым краі (ды і ў Дзяржаўнай думе) *накрыўкай без дна*. Гэта вельмі слушнае параўнанне. Можна дадаць, што мы з'яўляемся сценамі без падмуркаў; пакуль сцены не будуць спалучаныя з падмуркамі – будынку няма.

Арганізацыя Краёвай партыі можа рабіцца толькі сярод адукаванага грамадскага пласта і з яго ініцыятывы. Пры гэтым галоўная яе задача – культурны і эканамічны ўздым народаў нашага краю, свабоднае развіццё іх нацыянальных рысаў, накіраванне іх у бок згоднага, самастойнага сужыцця. Для дасягнення такой мэты навокал ствараюцца вялікія цяжкасці! Сярод нас саміх узмацняюцца супярэчныя сілы. Але калі мы хочам жыць, калі павінны жыць, то нам належыць пераадолець як адно, так і другое.

Перш за ўсё людзям добрай волі трэба ў нас пракінуцца ад бяздзяння ці дзеяння толькі для сябе; выйсці “з палацаў, што з гонарам

высяцца” (такіх ужо засталася няшмат), выйсці з маёнткаў, дзе за-
надта паўнаўладна пануе над усім заспаны эгаізм і пайсці да сялян і
рабочых. Там адукаваны чалец Краёвай партыі не пасаромеецца да-
крануцца да сярмягі, вытрымаць цяжкі дух курнай хаты; ахвотна
пацісне спрацаваную далонь рабочага і пойдзе са сваёй культурай
у народ – каталіцкі і праваслаўны. Ва ўласна Літве, на Віленшчыне і
нават Гарадзеншчыне такая дзейнасць будзе нашмат лягчэйшай. На
аснове каталіцтва нацыям і краёвым сацыяльным групам паразуме-
цца не так цяжка, і тут найбольш каштоўныя паслугі можа аказаць
Канстытуцыйна-каталіцкая партыя яе знакамітага стваральніка, Яго
Эксцэленцыі віленскага біскупа,⁴ калі гэтая партыя вернецца да сва-
боднага жыцця. Але на Меншчыне, Віцебшчыне, Магілёўшчыне пра-
грамна можа дзейнічаць Краёвая партыя ў найбольш шырокім з усіх
разуменні, якой належыць аб’яднаць усе краёвыя арганізацыі, што
працуюць у імя агульнай карысці грамадства. Яна, такім чынам, можа
(абыходзячы і пераадольваючы цяжкасці) непасрэдна ўплываць на
праваслаўнае насельніцтва – такое ж нашае, як і каталіцкае. Мы веда-
ем, якім чынам яно было ад нас адарванае, якімі сіламі яго трымаюць
і пад якія ўплывы яно патрапіла.

У Краёвую партыю павінны ўвайсці ўсе нашыя таварыствы “Асве-
ты”*, ці калі б не прынялі яе праграму, то мусяць падтрымліваць ства-
раную партыю і ніколі не ісці супраць яе.

Нашыя “Асветы” стварыліся на нацыянальнай аснове – польскай
ці літоўскай – найперш як культурныя цэнтры, і яны цалкам маюць
права мець тыя ці іншыя нацыянальныя рысы. Але ў дзейнасці “Асве-
ты” вельмі лёгка можа перайсці ў чыста палітычную сферу. І якраз тут
Краёвая партыя была б рэгулятарам, які ўплываў бы на дзейнасць на-
цыянальных культурных саюзаў, а таксама ствараў бы свае асветніцкія
і школьныя асяродкі ці ўплываў бы на пашырэнне ідэі ва ўжо наяўных
арганізацыях. Партыя несла б культуру ў аддаленыя мясцовасці і
куты, да якіх яшчэ па-сапраўднаму не дайшла ніякая асветы.

Краёвая партыя павінна засыпаць край тысячамі беларускіх і
маларускіх (правільна ўкраінскіх) буквароў і першых чытанак на гэ-
тых мовах, стварыць асяродкі пачатковага школьнага навучання. Калі
мы гэтага не зробім, то ведаем, хто гэта зробіць за нас. І зробіць гэта
ў варожым для нас духу, ствараючы – калі ім гэта ўдасца – вечную

⁴ Маецца на ўвазе біскуп Эдвард Роп. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

бездань паміж намі і нашымі народамі. Гэтую цёмную работу трэба папярэдзіць, а там, дзе яна пачалася, даваць ёй адпор.

Беларускі люд у Меншчыне і Магілёўшчыне, русінскі (чарнарускі)⁵ люд Гарадзеншчыны і Палесся абуджаецца для нацыянальнага самаўсведамлення. Яго поўнае абуджэнне пры наяўнасці сістэмы ўсеагульнага абавязковага навучання стане пытаннем найбліжэйшага часу. Калі *мы* яму не скажам, кім ён ёсць, якое мінулае яго краю – то непраўдзівыя назву і гісторыю падсунуць яму іншыя, разрываючы тую тысячагадовую кроўную і духоўную сувязь, якая лучыць нас з нашымі народамі.

Краёвая партыя – партыя *арганізаваная і ахвярная*, можа яшчэ, на маю думку, стрымаць і адвесці тую вялікую небяспеку, якая вісіць над нашымі галовамі. Дзеля гэтага трэба пачуць яшчэ невыразны голас душы нашага народа, засноўваць для яго *найбольш адпаведныя школы*. Трэба дапамагчы яму ў першых кроках на шляху асветы і знаёмства з культурай, а ён гэтай першай кіруючай рукі пры далейшым сваім развіцці не забудзе. Дзеля гэтага ўсе мы без выключэнняў павінны самі абкласці сябе *дробным, абы толькі каб агульным і рэгулярным, падаткам* на зямельную ўласнасць ці на прыбытак, і не скупіцца на працу ў імя мэты, якая сто разоў пасля акупіцца.

Шмат карыснага і моцнага можа зрабіць краёвая арганізацыя ў *эканамічнай* сферы, уздымаючы на больш высокі ўзровень вядзенне земляробчай і прамысловай гаспадаркі нашымі заняпалымі – і ў той жа час такімі каштоўнымі – дробнымі шляхцічамі і сялянамі. Ужо нямала робяць у гэтым кірунку земляробчыя гурткі, спажывецкія таварыствы на Ковеншчыне і Віленшчыне, пачынае варушыцца Меншчына, але на Беларусі і на Палессі назіраюцца яшчэ толькі адзінкавыя праявы. Ім не хапае агульнай праграмы, а яшчэ больш *уплывовым людзям не хапае пачуцця абавязку, што гэта яны павінны весці ў такой дзейнасці рэй*.

Калі нейкая ідэя саспела ў грамадстве і плыве з глыбіні яго душы, калі яна здолела ў ім перамагчы памылковыя або варожыя плыні, якія намагаюцца яе знішчыць альбо затрымаць – тады яна знаходзіць сваю форму і праяву, набывае акрэслены выгляд і ўваходзіць у жыццё.

Такім чынам, ідэя адзінства нашага краю павінна атрымаць сваё выяўленне – *Краёвую партыю*. Партыя павінна мець актыўную

⁵ У арыгінале: "rusiński (czarnoruski)". – *Заўвага рэдактара*.

энергію, праграму і грошы. Без гэтых рычагоў няма калектыўнага дзеяння. І няма калектыўнага дзеяння без арганізацыі.

Ёсць таксама іншыя шляхі выяўлення ідэі – больш ціхія і павольныя. Яе ўздзеянне пачынаецца з самых малых асяродкаў, а пасля ахоплівае ваколiцы, паветы; з дробных зыходных пунктаў яна ўсё больш пашырае сваё кола ахопу... пакуль не стане паноўнай у грамадстве і не пачне весці магутную агульную дзейнасць.

Так адбываецца ў краях і грамадствах, якія маюць жыццёвыя сілы і цывілізацыйную місію.

Дык ці не настаў час вялікай краёвай арганізацыі, калі патрэба ў ёй бяспрэчная і пільная, калі яе лозунг пакінуў нам у спадчыну найвялікшы дух гэтай нашай уласнай зямлі: *“Мэты ўсіх – у шчасці для ўсіх”*?

Гэта лозунг партыі, здольнай прымірыць патрыятызм трох нашых братніх народаў і прадухіліць разлад паміж сацыяльнымі класамі. Гэта лозунг, якога ніводная эпоха, ніводны край і ніводны народ не будзе саромецца. Сапраўды час, час нам узняць гэты лозунг і ажыццявіць у вялікай арганізацыі. Час! – калі мы хочам жыць, і жыць так, як таго заслугоўваем.